

PARNASSIA

1997:1

J. KALL - 92

PARNASSIA

Medlemsblad för Föreningen Smålands Flora Årgång 10 1997 nr 1

Adress: c/o Christoffersson; Göträdsgatan 8; 341 39 Ljungby

Bankgiro 857 – 6506; postgiro 66 29 27 – 3

Prenumerationsavgift för år 1997 är 50 kr

Styrelseledamöter i Föreningen Smålands Flora 1996–97

Ordförande	Allan Karlsson; Liljeholmsvägen 6; 575 39 Eksjö tel. 0381 – 104 16
Vice ordförande	Margareta Edqvist; Syrengatan 19; 571 39 Nässjö tel. 0380 – 106 29
Sekreterare	John Christoffersson; Villa Vibo, Långemåla; 570 76 Ruda tel. 0499 – 300 06
Kassör	Ingvar Christoffersson; Göträdsgatan 8; 341 39 Ljungby tel. 0372 – 143 83
Övriga ledamöter	Gunvald Bruce; Skogsrästigen 20; 593 52 Västervik tel. 0490 – 152 26 Thomas Karlsson; Sektionen för fanerogambotani, Naturhistoriska Riksmuseet, Box 5007; 104 05 Stockholm tel. 08 – 666 51 79 Birger Lindgren; Björkängsgatan 64; 576 32 Sävsjö tel. 0382 – 106 22 Barbro Otterstedt; Högabergsgatan 12; 331 41 Värnamo tel. 0370 – 165 97 Åke Rühling; Bangatan 8; 222 21 Lund tel. 046 – 13 92 62, arb. 046 – 222 97 81 Göran Wendt; Högstorpavägen 142 B; 352 42 Växjö tel. 0470 – 227 33 Åke Widgren; Ronnebygatan 10; 371 32 Karlskrona tel. 0455 – 31 17 41
Redaktör	Jan-Erik Hederås; Tyringeatan 21; 252 76 Helsingborg tel. 042 – 14 03 91

Omslagsbilden visar slätter i en äng med slätterblomma (teckning av John Käll)

Curt Mossberg till minne

INGVAR CHRISTOFFERSSON

En känd Växjöbo, f d prorektorn vid Högskolan i Växjö, fil lic Curt Mossberg, avled den 12 mars 1997. Mossberg föddes i Dals-Ed 1916 och kom efter adjunkt-tjänst i Kramfors till Växjö 1952. Där slutade han också sina dagar efter betydande insatser både inom sitt yrkesområde och ideell verksamhet av olika slag.

Budet om Curt Mossbergs bortgång kom inte oväntat men det kändes ändå vemodigt att få. Curt var inte bara nestorn bland naturvårdarna i Kronobergs län utan också en trofast vän. Alltid vänlig, pålitlig och hjälpsam men samtidigt skärpt, orädd och fri från inställsamhet.

Under sin tid i Växjö gjorde Curt Mossberg sina första insatser för ideell naturvård i Kronobergs Läns Naturvetenskapliga Förening. När Naturskyddsföreningen fick kretsar och ett eget länsförbund blev han självskriven på olika ansvarsfyllda poster både i den lokala och regionala organisationen. Särskilt förtjänar kanske de tolv åren som ordförande i Växjökretsen att nämnas. Han ingrep personligen i flera viktiga naturvårdsärenden och bidrog exempelvis på ett avgörande sätt till att rädda Fyllerydsskogen som friluftsområde. Hans djupa kunskaper i biologi och geologi och hans stora pondus skapade respekt för Naturskyddsföreningen hos beslutsfattande myndigheter. Han blev i högsta grad en inspiratör och ett föredöme för oss som samarbetade med honom.

När Föreningen Smålands Flora bildades och startade sitt arbete med inventeringar för en heltäckande landskapsflora organiserade Mossberg arbetet i stora delar av Kronobergs län. Han inventerade själv många rutor, hjälpte mindre erfarna botanister och ledde en stor del av utbildningen både inomhus och i fält. För den planerade beskrivningen av växtlivets historiska utveckling granskade han herbariematerial och litteraturuppgifter på skolor, i museer och i bibliotek. I styrelsen var han med så länge krafterna tillät och fram till sin bortgång läste han manuskript och kom med synpunkter på textbearbetningen. Vi är ledsna över att han inte fick vara med om att se den flora som han arbetat så mycket med färdig.

Curt Mossberg var en ofta anlitad folkbildare. Som sådan ledde han en mängd exkursioner med natur och naturvård som tema, höll ett stort antal föreläsningar och utgav flera läseböcker i biologi. Han redigerade de delar av Sydsmåländsk Natur som utkom 1964, 1974 och 1984. Många artiklar av honom inflöt i olika hembygdsböcker och vi återfann ofta hans debattinlägg i Smålandsposten.

Alla som engagerat sig i natur, naturvård och sedan slutet av 1970-talet i arbetet med Smålands flora känner en djup och uppriktlig saknad efter Curt Mossberg. Men bättre än att sörja över hans död är att glädja sig över den tid han fått leva.

Ingvar Christoffersson; Göträdsgatan 8; 341 39 Ljungby

Fyndhörnan

MARGARETA EDQVIST

Som ni ser här nedan kommer det fortfarande in många trevliga fyndrapporter. Fortsätt att skicka in era intressanta kärlväxt-, moss-, lav-, svamp- och kransalgsfynd. Alla uppgifter kommer inte med här, övriga fynd kommer vi att "lagra" i databasen inför framtiden. Använd blanketten som medföljer i Parnassia!

Margareta Edqvist; Syrengatan 19; 571 39 Nässjö; tel. 0380 – 106 29

Kärlväxter

Malörtsambrosia – *Ambrosia artemisiifolia*

Huskvarna sn: Stockmakaren, rabatt (7E1b 3243), 1 ex. – Rogberga sn: Industrivägen i Tenhult, rabatt (6E9c 4214), 1 ex, 1996, Ragnar Lersedahl. – Västervik sn: O om speedwaybanan, jordhög (7G1j 0118), 1 ex, 1996, Roger Karlsson.

Stor vårbrodd – *Anthoxanthum odoratum* var. *majus*

Skatelöv sn: Husebymadens S del, på gammal jordvall i kanten mot Helge å (4E8e 3806), 1996, Stig Johnsson. Det. John Christoffersson.

Kambråken – *Blechnum spicant*

Traryd sn: Lugnet 400 m N, sluttande sumpskog (4D4e 0833), flera 10-tal ex. – Lindsberg 300 m V, stark sluttning strax intill järnvägsbank (4D4e 3332), 2 ex, 1996, Conny Gustavsson.

Rutlåsbråken – *Botrychium matricariifolium*

Bottnaryd sn: Triangelpkt. 311,6 50 m SO, liten berghäll i skogskant (7D1g 4323), 35 ex, 1996, Roland Carlsson – Målilla sn: Vrånganäs, betesmark (6F1i 4403), 1 ex, 1996, Tommy Nilsson – Vrigstad sn: Tån 600 m OSO, barr- lövskogsbryn (6E2e 1244), 1 ex, 1996, Eira Pettersson.

Råglosta – *Bromus secalinus*

Nässjö sn: S. Vibäck 750 m SSV, råg/viltåker (6E9g 3342), rikligt, 1996, Torsten Karlsson.

Sandlosta – *Bromus sterilis*

Västervik sn: Karstorp 400 m V, ruderat vid ASG (7G0j 2537), 1996, Roger Karlsson.

Ångsklocka – *Campanula patula*

Vislanda sn: A-Betongs slipersfabrik, industriområde, (4E8d 4333) 1 ex, 1996, Åke Widgren.

Trindstarr – *Carex diandra*

Åby sn: Vesslö 1100 m OSO-O (4G7g 4125), 50-tal ex, 1996, Sven Davidsson.

Slankstarr – *Carex flacca*

Lofthammar sn: Ekö, Gråuddekroken, strandäng (7H2b 1334). 1996 Roger Karlsson.

Vitstarr – *Carex livida*

Hinneryd sn: Klausön, norra maden (4D6c 2915), fåtal, 1996, Krister Wahlström.

Repestarr – *Carex loliacea*

Skirö sn: Ludvigsberg 1 km SSO, ravinbotten (6F2f 2840), 1996, Monika Mörk.

Afrikamålla – *Chenopodium schraderanum*

Västervik sn: Nyhagen 100 m O, täppor (7G0j 1512), 1995, Roger Karlsson. Det. Mora Aronsson.

Ryl – *Chimaphila umbellata*

Hult sn: Sjövik 350 m OSO-S, tallbevuxen grusås vid sjön (6F8b 3646), 1996, Allan Karlsson. – Kristvalla sn: Malteboskog 250 m S triangelpunkt, barrskog (4G9d 0417), 1996, Crister Albinsson. – Vislanda sn: Remmatorp ca 550 m SO, gles lavtallskog (4E9c 1711), 47 ex, 1996, Åke Widgren.

Ryl

Borstistel – *Cirsium helenioides*

Västrum sn: St. Järö, f.d. åker nu lövhage (6G7j 2149). – St. Järö, igenväxande åker (6H7a 2000), 1996, Roger Karlsson.

Gullkrage – *Chrysanthemum segetum*

Vislanda sn: Station 100 m NO, på jordvall invid järnvägen (4E9d 1415), 2 ex, 1996, Åke Widgren.

Sandsenap – *Diplotaxis tenuifolia*

Kalmar sn: Långviken S ny bro (4G6g 0525), 1 ex, 1995-96, Sven Davidsson.

Skogsknipprot – *Epipactis helleborine*

Alseda sn: Trappeberg på sidan mot Djupamosse, intill klippvägg (6F2e 4632), 1996, Monika Mörk.

Nålginst – *Genista anglica*

Byarum sn: Götafors industriområde, massavedsupplag (6D4j 4836), 1996, Hans Boberg.

Hårginst – *Genista pilosa*

Hinneryd sn: Råvaryd (4D3b 4134). – Fjärhult (4D3b 4919), 1996, Krister Wahlström.

Åkerfibbla – *Hypochoeris glabra*

Angelstad sn: Laggaretorp södra gården 275 m SV, trädesåker (5D1f 3223), 1996, Ingvar Christoffersson.

Kärrvial – *Lathyrus palustris*

Misterhult sn: M. Ormklubbens S vik, brackstrand (6H6b 4414). – Västervik sn: Skutviks udde, Segersgårde, brackstrandsäng (7G2i 3731), 1996, Roger Karlsson.

Virginiakrassing – *Lepidium virginicum*

Vislanda sn: Station 100 m NO, intill järnvägen (4E9d 1415), 1 ex, 1996, Åke Widgren.

Vit kattost – *Malva pusilla*

Virserum sn: Eksebo gård, utfyllnadsmark (6F0i 2615). – Virserums nya kyrkogård, utfyllnadsmark (6F1h 0616), 1996, Tommy Nilsson och Tomas Lundgren.

Vattenmynta – *Mentha aquatica*

Törnsfall sn: Gager/Kvarnsjön, bäck (7G1i 3537), 1996, Roger Karlsson.

Pricknattljus – *Oenothera rubricaulis*

Lommaryd sn: Floadalen norra gården 100 m S, väkant (7E4h 3415). – Nässjö sn: Sticket 850 m O, vägsblåst vid ny väg (6E8g 4232), 1996, Inger Bergqvist.

Dvärgserradella – *Ornithopus perpusillus*

Västervik sn: Solbergsudde, grusplan (7H0a 1018), 15 ex, 1996, Roger Karlsson.

Safsa – *Osmunda regalis*

Virestad sn: Degersnäs, åbrink (4E4b 2929), 2 ex, 1996, Jan-Erik Hederås.

Revigt saltgräs – *Puccinellia maritima*

Söderåkra sn: Grisbäcks by 900 m S, på den sydvästra udden, betad havssträndäng (3G8d 4408), relativt rikligt. – Grisbäcks by 450 m ONO, liten udde S Utgårdssbron, betad havssträndäng (3G9d 0412), ett mindre bestånd, 1996, Åke Widgren.

Smalbladig lungört – *Pulmonaria angustifolia*

Alseda sn: Bergshemmet 450 m VNV, betesmark (6F3c 4146), 1996, Monika Mörk.

Grönpyrola – *Pyrola chlorantha*

Vislanda sn: Remmatorp ca 550 m SO, gles lavtallskog (4E9c 1711), flera hundra ex, 1996, Åke Widgren.

Lundsmörblomma – *Ranunculus "cassubicus"*

Almesåkra sn: Storkvarnen 500 m S, fuktig barrskog vid å (6E5f 3322), 1996, Margareta Edqvist och Inger Bergqvist.

Klobjörnbär – *Rubus lindebergii*

Tingsås sn: Grönadal, fuktig barrskog (4E0i 2842), 1996, Jan-Erik Hederås.

Vårflenört – *Scrophularia vernalis*

Säby sn: Säbydal, trädgård (7E6j 0221), 1996, Jörgen Josefsson.

Violkungsljus – *Verbascum phoeniceum*

Förlösa sn: Förlösa f.d. station (4G7f 4742), 2 ex, 1996, Sven Davidsson.

Nästa nummer av Parnassia

Tidsplan för utgivningen av Parnassia 1997:2 är som följer:

inlämnande av artiklar	senast 1 oktober;
redigering	klar 15 oktober;
tryckning och utskick	klart 5 november.

Skriv en artikel – kort eller lång – och ta kontakt med någon av oss.

Ingvar Christoffersson; Göträdsgatan 8; 341 39 Ljungby; tel 0372 – 143 83
Jan-Erik Hederås; Tyringeatan 21; 252 76 Helsingborg; tel 042 – 14 03 91

Lavar

Puderfläck – *Arthonia cinereopruinosa*

Långemåla sn: Högeströmsholme i Alsterån N om landsvägen vid Rummehöljan, fuktig blandskog på gammal ek (5G4d 1828), 1993 samt 1996. – Mönsterås sn: Em, på grov ek (5G6i 3615), 1995, Thomas Johansson.

Savlundlav – *Bacidia incompta*

Långemåla sn: Getebro domänreservat, gammalt bokhult, på bok (5G3e 4914), 1996, Thomas Johansson.

Liten lundlav – *Bacidia phacodes*

Långemåla sn: Getebro domänreservat, gammalt bokhult, på bok (5G3e 4914), 1996, Thomas Johansson.

Mossor

Aspfjädermossa – *Neckera pennata*

Mörlunda sn: Moreravinen strax NV om Morekastell, gammal skog i brant på lönn (5F9j 0848), 1996, Thomas Johansson.

Timmerskapania – *Scapania aciculata*

Hult sn: Hesselåsadam, ravin på en gränlåga invid vatten (6F8c 3117), 1996, mosskurs med Henrik Weibull.

Tornmikromossa – *Cephaloziella elachista*

Madesjö sn: Hjortamossen, 2,3 km NNO–N Ravelsbygd, fattigkärr, kring rotfilten på myrbjörnmossa *Polytrichum strictum* (5G1b 3426), 1995, Crister Albinsson.

Svampar

Saffranstikka – *Aurantiorporus croceus*

Madesjö sn: Madesjö kyrka 130 m S, betesmark med ek och hassel, på en ek (4G8a 0346), 1995, Bo Fagerström.

Igelkottstaggsvamp – *Hericium erinaceus*

Bäckebo sn: Mellan Oppfjärden och Nerfjärden på en holme, gammal tallskog med inslag av gran, ek och asp, på en ek (5G3d 0920), 1996, Bo Fagerström. – Långemåla sn: L. Råsgöl 500 m S om sydspetsen, barrskog med inslag av gammal ek, på en ek (5G3d 0910), 1994, Bo Fagerström. Det. Stellan Sunhede.

Sälglplätt – *Cytidia salicina*

Kräksmåla sn: Storeholm 800 m V, kärr, på kvist av vide (5G2b 2244). – Madesjö sn: Stensjöns NO-spets 200 m O, kärr, på kvist av vide (5G1a 2543), 1995, Bo Fagerström. Det. Sigvard Svensson.

Lite om dytågen i sydvästra Småland

KRISTER WAHLSTRÖM

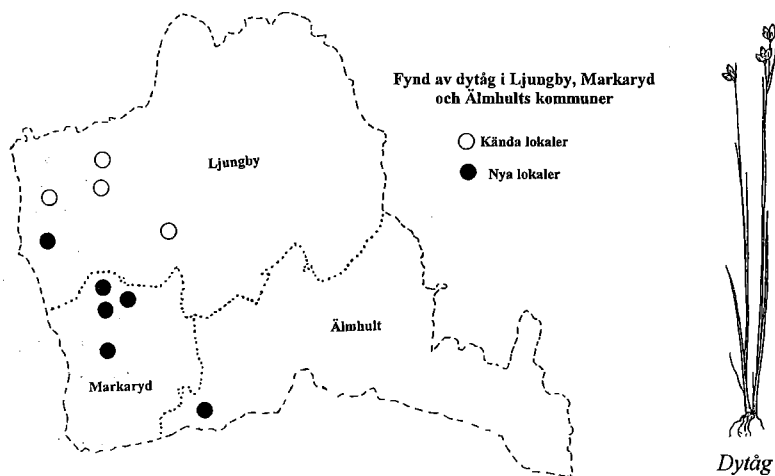
Dytåg *Juncus stygius* är en ovanlig växt i Småland. Enligt Smålands Floras arkiv finns 8 lokaler i Jönköpings län, 1 lokal i Hylte kommun (tillhör Hallands län) och 4 lokaler i Kronobergs län. Arten har en klart västlig utbredning i Småland. Hög nederbörd och stor andel torvmark skapar lämpliga miljöer för dytåget. Arten är annars nordlig och det är nog där arten kan betecknas som ganska vanlig enligt Mossbergs flora. Arten växer ofta på svårframkomliga ställen, *stygius* betyder just "växer i djupa kärr".

Den här uppsatsen skall handla om artens uppträdande i västra delen av Kronobergs län. Under de senaste åren har jag hittat dytågen på flera "nya" lokaler. Efter att ha lärt mig dess utseende både vid Kanarpsmyren och ute på Rocknen-området vida myrfält (båda kända lokaler) hittade jag arten den 21 augusti 1995 vid Grytsjön i Vrå socken. Grytsjön är en sänkt sjö. Vid sjöns östra strand tränger vatten fram från de omgivande mossarna och skapar en mosaik av tuvor och hölJOR. I ett mindre område fanns 24 tuvor med frökapslar. Här behöver man inte vara rädd för att gå ner sig (som vid Kanarpsmyren), botten håller fint att gå på.

I fjol, 1996, inventerade jag stora delar av Hinneryds socken i Markaryd på jakt efter nyckelbiotoper (Skogsvårdsstyrelsens projekt). Sumpskogar, öar och uddar i myrmarker kan vara givande områden i denna inventering. Då tvärrar man ibland över mossarna och det hade tur med sig. 4 nya ställen för dytåg hittades. Enligt Smålands Floras arkiv finns inga lokaler i Markaryds kommun. Det började i Vännebökes utskift väster om Askebodasjön. Här trycker vatten fram och bildar ett smalt men ett par hundra meter långt kärr. Rikligt med *snip* väckte mitt intresse och det tog inte lång tid innan dytågen visade sig. Minst 20 strån med frökapslar fanns. Nästa gång dytågen visade sig var i ett fantastiskt myrområde söder om Höghyltan. Jag hade vandrat på en rullstensås över myrmarkerna och tittat på *kallgräs* vid Svartasjö då jag vände kosan mot söder och Trollasjön. För att komma dit passerade jag ett smalt kärrstråk och där stod åter dytågen. I anteckningarna har jag skrivit "säkert 15 plantor".

Nästa lokal hittades norr om Hinneryd. Längs Hinnån finns här vida mader och på detta ställe håller sig kärran inte bara vid än utan de klättrar uppåt branterna på ett märkligt sätt. Här är mycket vatten i rörelse. Endast 4 plantor hittades men den övriga vegetationen var högre här varför plantorna var svåra att hitta. Nästa, och den rikaste, lokalen finns vid Klausön, på en mosse med namnet Norra Maden. Mycket vatten passerar igenom myren och bildar ett fint kärrstråk. Här växer dytågen rikligt på en lång sträcka. En snabb vandring genom området gav 279 strån med kapsel. En karaktärsart längs kärrstråket. Här hittades också ett litet bestånd av *vitstarr*.

Slutligen hittade jag 9 strån på en mosse i Hallaryds socken som ligger i

Älmhults kommun. Mossen ligger söder om Vägla och är tyvärr delvis starkt dikningsskadad. Förhoppningsvis påverkar inte denna dikning dyttågets växtplats.

På alla lokalerna finns rörligt vatten. Detta nämns också i Svensk Flora (Krok och Almquist). Att leta efter arten ute på myrvidderna är säkert lönlöst. Leta i kärrdråg och andra riktigt blöta ställen!

Missar vi mycket dyttåg vid våra myrvandringar? Vi kanske gör det. Jag har 11 anteckningar om arten och den tidigaste (på året) är från 28 juni. Som ses nedan är de flesta fynden från augusti och september. Det är säkert mycket svårt att hitta arten innan frökapslarna är utvecklade. Kanske är det också så att den uppträder olika talrikt olika år. Troligtvis finns arten på om inte många så i alla fall på flera ställen som vi inte hittat än. Kärrstråk som vid Svartasjö kan man hitta här och var. Jag har inte heller varit ute efter dyttåg vid mina vandringar men ändå hittat dessa lokaler. Sök vidare, lokaler med dyttåg är alltid mycket skyddsvärda myrområden! Ofta hittar man andra ovanliga och mer krävande växter tillsammans med dyttågen. Och än är inte den dystra dikningsperioden tillända.

Här följer en mer noggrann lokalangivelse. Gå gärna hit och lär arten och leta sedan vidare på nya lokaler! Glöm inte att rapportera till Smålands Flora!!!

Socken	Lokal	Rikets Nät	RUBIN	Datum
Vrå	Grytsjöns nordöstra del	62901-13520	4D8a 0120	1995-08-21
Hinneryd	200 m V Askebodasjön	62797-13607	4D5c 4707	1996-08-13
Hinneryd	150 m VSV Svartasjö	62719-13618	4D4c 1918	1996-08-21
Hinneryd	700 m N Björkebo	62808-13653	4D6d 0803	1996-09-10
Hinneryd	Norra Maden	62829-13616	4D6c 2916	1996-09-17
Hallaryd	850 m SO Lindegården, Vägla	62617-13781	4D2f 1731	1996-09-26

Krister Wahlström; Backgatan 16; 341 39 Ljungby

Örö i Misterhults skärgård

ÅKE RÜHLING

Årsmötesexkursionen 1997 kommer att gå till Örö i nordöstra delen av Misterhults skärgård. Den ön har varit ett omtyckt mål för många botanister alltsedan 1800-talets förra del. Här fanns en lotsplats, vilken har fungerat som övernattningsplats både vid resor i skärgården och vid överfarten till eller från Öland. Särskilt tilldrog sig björnbären uppmärksamhet sedan Arrhenius 1839 beskrev arter härifrån, bl a en som senare benämnts Öröbjörnbär (på senare tid dock avfärdad som en lokalart).

Örö är knappt en halv km² stor. Ön täcks av morän och finare sediment och är särpräglad genom att vara bevuxen med lövskog i en annars talldominerad skärgård. Artantalet, som uppgår till ca 440, är större än på någon annan ö i Misterhults skärgård. *Ek* är det vanligaste trädslaget i lövskogen, men där ingår också *asp*, *glasbjörk*, *klibbal*, *rönn* och *oxel*. I lövskogen, som är ganska fuktig och mullrik, växer *rödblära*, *vitsippa*, *natt och dag* samt *liljekonvalj* i sällsynt stora mängder. Därjämte uppträder *ängsruta*, *tandrot*, *stenbär*, *humleblomster* och *olvon*.

Intill byn finns ängar som slås i landskapsvårdande syfte. De är mycket blomsterrika och på den västra ängen förekommer *tjärblomster*, *backnejlika*, *gullviva*, *ljus solvända*, *blodnäva*, *tulkört*, *vitmåra*, *natt och dag*, *korskovall* och *höskallra*. *Hartmannsstarr* uppträder sparsamt i lövbryn på öns västra del.

På nordvästra sidan av Örö finns en strandäng med *kärrvial* klängande bland de höga örterna. Det är områdets enda kända skärgårdsförekomst för arten. Här återfinns också *klöverärt* och *strandsnärja*, två arter som eljest inte är så vanliga i Misterhults norra skärgård.

På Skallknabben, som skiljs från Örös östra del genom ett sprängt sund, har *hönsbär* sin sydligaste ostkustlokal. Här uppträdde även *strandkål* under senare delen av 1980-talet.

Vid Linköpings gymnasium stiftades 1814 ett botaniskt sällskap, vilket senare blev känt under namnet **Linköpings Naturvetenskapliga Sällskap**. Sällskapets medlemmar samlade bl a växter och förtecknade dem tillsammans med mer eller mindre utförliga kommentarer om blomningstid, vanlighet etc. Under senare delen av 1800-talet började de rena växtförteckningarna alltmer ersättas med socken- eller områdesbeskrivningar. Bland dessa finns nedan återgivna uppsats, som berättar om en resa till Örö.

Originals stavning har bibehållits, men de latinska artnamnen har utbyttis mot svenska. Ett par avsnitt om nävornas fröspridning och bladformen hos björnbärsarter har uteslutits då de bedömts vara av ringa allmänt intresse.

En botanisk utflykt från Ramnebo i Misterhult sn. till Öro i samma sn.

Afhandling, uppläst i Östgöta Naturalhistoriska sällskaps botaniska sektion

Lördagen den 17de april 1869

af J. Edmark.

En vacker tisdagsmorgon i slutet af Juli månad 1867 anträdde jag i sällskap med tvenne studerande från Westervik en botanisk utflykt från Ramnebo till Öro.

Ramnebo är beläget i en naturskön trakt nära en af täcka stränder omgifven insjö. Mellan byn och denna sjö ligger en stor äng, der vackra af löfskog beklädda kullar omvexla med gräsrika af porlande bäckar genomflutna dalar. I denna äng växa följande mera sällsynta växter: *läkevänderot*, *svärdslija*, *hässlebrodd*, *myska*, *snärjmåra*, *lungört*, *vårförgätnigej*, *backförgätnigej*, *skogstry*, *underviol*, *getapel*, *brakved*, *alm*, *tulkört* (allmän i Tjustr och Thunaläns härader), *sårläka*, *spikblad*, *åkerbinda*, *trubbhagtorn* — växer allmänt i södra Tjustr och Thunaläns härader, då deremot *rundhagtorn*, som i Sjöstrands flora påstås vara allmän, är temligen sällsynt — *krypbjörnbär* och *skogsbjörnbär*, *trolldruva*, *backsmörblomma*, *tandrot*, *åkerrottika*, *skogsoicker*, *vippärt*, *vårärt*, *sötvedel*, *Adam och Eva*, *brudsporre* och *trådstarr*. I Ramnebotrakten växa dessutom *jungfrukam* (allmän i alla åkrar), *skuggveronika*, *spindelört*, *knutört*, *stenros*, *luddros*, *spirbjörnbär*, *vätteros*, *linnea*, *svedjenäva*, *kvastfibbla*, *bergglim*, *spindelblomster*, *bredkaveldun* och *dystarr*.

I en skog ungefär en fjerdedels mil från Ramnebo påträffade vi alla arterna af *Pyrola*-släktet, med undantag af *ögonpyrola*, som är mycket sällsynt i dessa trakter. Oaktadt jag genomströfvat Södra Tjustr och Thunaläns härader i flera riktningar, har jag inte funnit denna växt. I Norra Tjust har jag funnit den vid Blidstena i Eds sn. och vid Källvik i Odensvi sn., men på båda dessa ställen mycket sparsamt. Under det jag i ofvannämnde skog var sysselsatt med att söka efter *ögonpyrola*, påträffade jag i en dalkjusa en liten orkidé med röda blommor. Det var *rödsyssa*, en växt, som, mig vetterligen, ej hittills blifvit funnen i Calmare län.

Glada öfver vårt fynd fortsatte vi vår färd och anlände omkring kl. 10 till Misterhults kyrka, der vi funno: *källört*, *rågvalmo*, *storsileshår*, *sprängört* och *ögontröst*.

Eftersom vi nu befinna oss i medelpunkten af socknen, torde det icke vara ur vägen att säga några ord om dess naturliga beskaflenhet i allmänhet.

Misterhult eger en mycket olika natur. Otaliga insjöar och gölar, i hvilka de omkringliggande dystra skogarne afspegla sina grönskande kronor, omvexla med bördiga sådesfält, leende dalar och gräsrika, ofta af åar genomflutna ängar. Jordmonen är dels lera, dels svartmylla, på somliga ställen blandad med sand. Ju närmare man kommer saltsjön, desto bördigare blir jorden, och desto rikare blir floran. I synnerhet är detta fallet i södra delen af socknen åt Figeholmshållet till.

Vid prestgården, som ligger en half mil från kyrkan funno vi: *axveronika* — ej allmän i Södra Tjust — *svedjenäva*, *sträv nejlikrot* — finns flerstädes i socknen, än på sterila ängsbackar, än bland svedjade tallstubbar etc. — *ävjebrodd*, *krypbjörnbär* och *sandkrassing*. Skada att vår tid ej medgaf att närmare undersöka denna trakt, som utan tvifvel har att erbjuda många sällsynta växter.

Vid Tjustgöl, en af vackra ängar omgifven landtegendom, funno vi: *lungört*, *underviol*, *tandrot*, *skogsvecker*, *slättergubbe*, *skogsbjörnbär* och *krypbjörnbär*, hvilka vi under återstående delen af vår resa funno vexe på alla för dem lämpliga lokaler. *Rubus nemorosus* Hayne skall enligt professor Arrhenius växa vid Tjustgöl, men vi funno den icke. *Blåhallon* saknas troligen både i Misterhults och Hjorted.

Vid Hökhult påträffade vi: *grönmynta*, *därrepe* och *linrepe* — båda växer allmänt bland vårsäden i Södra Tjusts och Thunäläns härader — samt *svedjenäva*. Märkvärdigt är, att denna växt sällan förekommer på samma ställe två år å rad, utan flyttar sig från det ena stället till det andra.

Som vi måste skynda oss, för att denna dag hinna till Örö, kunde vi under den återstående delen af vägen taga föga kännedom om traktens flora, hvilken utan tvifvel är ganska rik. Fram på eftermiddagen kommo vi till saltsjön, der vi i en liten by, hvars namn jag nu glömt, uppgjorde med en fiskare att föra oss öfver till det en mil härifrån belägna Örö.

Vädret var under hela öfverfarten lugnt, hvarföre vi måste anlita årorna. Efter ett par timmars ansträngande rodd fingo vi de rödmålade husen på Örös vestra strand i sigte. Snart stego vi i land på ön och togo in hos en af kronolotsarna derstädes. Sedan vi stärkt oss med en smaklig måltid och hvilat oss en stund, företogo vi en promenad utåt den för sin rikedom på växter och sin naturskönhet bekanta ön. Ytan bildar en temligen stor, här och der af mindre kullar afbruten, äng. I det frodiga gräset möta tusentals blommor i alla möjliga färgskiftningar vandrarens tjusta öga, medan otaliga, i de lummiga trädtopparna sittande, foglar förnöja hans öra med sin sång. Försjunken i hänryckning öfver denna herrliga natur satte jag mig på en klippa vid stranden, blickade ut åt det vida hafvet, öfver hvars yta sjöfoglarna flögo af och an, och der ett och annat fartyg utbredde sina hvita segel för vinden. Längst bort vid horisonten i sydost sväfvade lik en blå strimma Ölands norra udde, och litet närmare, mera söderut, syntes klippan Jungfrun lik ett mörkt moln höja sin hjessa mot himmelen.

Vi dröjde 3 dagar på Örö och gjorde under denna tid flera utflygter till de omkringliggande öarne. På Örö funno vi: *bitterkrassing* (på en liten holme vester om ön), *vejde*, *skörbjuggsört*, *bunge*, *kustarun*, *dvärgarun*, *strandkrypa*, *blåsklöver*, *getväppling* (sällsynt i Misterhult och Hjorted) och *strandaster*, *strandsnärja*, som nu finnes på tvenne ställen af ön, men som troligen snart kommer att undergå samma öde som *rostbjörnbär*, det nemligen att af rofgiriga och oförståndiga botanister utrotas, liknar mycket *nässelsnärja* och skiljes från henne egentligen endast genom sin spädare och

Vädret var mycket klart.

alltid enkla stjelk. Olikheten hos blomman är så obetydlig, att den endast med stark loupe kan upptäckas.

På Svinskär, en till Örö hörande ö, växa *sträv nejlikrot*, *hampflockel*, *toppfrossört*, *hästsöans* (mycket sällsynt i Södra Tjust), *läkevänderot* och *strandvänderot*.

På Lördagen seglade vi från Örö. En frisk nordostvind fyllde seglen och förde båten hastigt framåt öfver de hvitskummiga böljorna. Efter mindre än en timmes segling landstego vi vid Lindnäs och anlände på aftonen samma dag hem till Ramnebo.

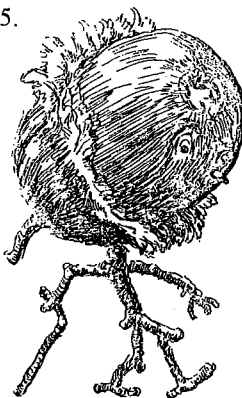
Meningen med denna lilla uppsats har varit att gifva en bild af denna trakts flora, som för de flesta af sällskapet medlemmar är helt och hållet obekant. Om jag lyckats häri, lemnar jag åt granskare att afgöra.

Uppsatsen utvald och bearbetad av *Ake Rühling*; *Bangatan 8; 222 21 Lund*

Botaniska gåtor från Småland

Ur Fredrik Ströms Svenska folkgåtor med illustrationer av Uno Stallarholm har jag hämtat följande botaniska gåtor från Småland. Försök lösa gåtorna och jämför sedan med svaren på sidan 15.

1. Liv men ingen ande
kan stå men inte gå
gråter men sörjer ej
2. Baktill luden
fram till skallot
3. Långskranglig får,
kringslingrig mor,
koppe koppe son
och skalleracka till dotter
4. Röd kropp,
svart topp,
träben att stå på
5. Lapp på lapp, där aldrig nål stack;
står på säng och vill i folk
6. Ett hus fullt med skogens träd
och icke till trä en träsko
7. Vem vänder sitt huvud mot Helvetet
och sina fötter mot Himmelen?

Ingvar Christoffersson; Göträdsgatan 8; 341 39 Ljungby

Skogsbränderna i Småland 1992 – 1993

ANETTE ANDERSSON, INGVAR CHRISTOFFERSSON OCH KERSTIN PETERSSON

I Parnassia 1992:2, 1993:2 och 1994:2 har vi berättat om skogs- och myrbränderna i Kronobergs län 1992 och 1993. Orsaken till att vi kom att intressera oss för dessa minst sagt dammiga miljöer var inte bara att vi ville studera brändernas förlopp utan främst att vi önskade medverka till att bevara de värdefullaste delarna av brandfälten från avverkningar och planteringar. Vi var också intresserade av att följa olika växters nykolonisation och sätta dem i förhållande till hur hårt det brunnit.

Under 1995 och 1996 har vi inte haft tid att följa utvecklingen efter bränderna i samma utsträckning som tidigare. Vi har därför koncentrerat oss på två brandfält, nämligen Östrabyfältet i Lenhovda och Bramstorpsskogen söder om Växjö. Ströbesök har skett på andra brandfält, såsom Mästreda i Uppvidinge, Vakö myr i Älmhult och ett par av brandfälten i Ljungby kommun på gränsen till Halland. Vi har fördelat arbetet så att Anette främst tittat på våraspekten medan Ingvar sett på sommaraspekten. Kerstin har bland annat följt upp utvecklingen på ett antal små brandfält som uppkommit efter 1993 i Uppvidinge kommun.

Kryptogamer

Mycket snabbt efter bränderna fann vi på brandfälten olika *skålsvampar*, *disk-svampar* och *skivlingar*. De blev bara tillfälliga gäster och var efter två år nästan helt borta. Bland murklorna blev *rotmurklan* och *stenmurklan* rikliga under 1993, men det snabba försvinnandet för dem efter 1994 var lika karaktäristiskt som för övriga svampar.

Vi väntar nu på att olika arter av vedsvampar skall infinna sig.

Träd fortsätter fortfarande att dö, blåsa ner och ruttna. När svamparna kommer och den döda veden blir genomvävd av mycel uppkommer troligen också en annorlunda insektsfauna.

Återkolonisationen av olika *lavar* går ytterst långsamt. Stenarna ser kanske inte riktigt så färska ut som efter branden men några identifierbara skorplavar har vi ännu inte funnit. Vi har inte sett några andra lavararter än dem vi bedömt vara kvarstående sedan tiden före branden.

På hårt bränd mark med mineraljord dröjer också kolonisationen av mossor, medan på måttligt bränd mark bl a *lungmossa*, *brännmossa*, *nickmossa*, *spåmossa* och *enbjörnmossa*, som blev vanliga året efter branden, finns kvar. Så vacker mosaik som 1994 bildar de dock inte längre och utrymmet för dem krymper i och med att kärlväxterna breder ut sig. Verkligt gynnad är i kärren *björnmossa*, som tills vidare framgångsrikt hävdar sig mot *vitmossorna*. En av allt att döma tillfälligt gynnad art är *gråsmossa*, som kan ta över i kärrkanter, där

av aska näringsberikat vatten rinner ner. I de brända skogsmiljöerna har ännu inte *kvastmossor*, *husmossa* och *väggmossa* kommit tillbaka. Det kan dröja länge ännu, innan de etablerar sig riktigt, enligt litteraturen upp till tjugo år.

Gräsartade växter

Kruståteln har grunt liggande rhizom. Den har nått och jämnt börjat återkomma på hårt bränd mark. På måttligt bränd mark har den etablerat glesa till normala bestånd och där bränderna varit ytliga finns täta, pälsliknande mattor. Framför allt är detta fallet i de västra delarna av länet och i frostlanta sänkor på Östrabyfältet. Gör manne låga marktemperaturer att de underjordiska utlöparna utvecklas livligare och toppskotten i mindre omfattning.

Blåtåteln växer i fuktig mark och skadas sällan av brand. (Se de tidigare artiklarna). Kännetecknande för de västliga brandfälten är fukthet med blåtåtel, som går över i kruståtelhed. Det ger vackra vyer men man förstår markägarna, som snabbt markbereder och planterar stora granplantor för att ge dem försprång.

Redan 1994 fanns mycket *vårfryle* och *pillerstarr*, arter som betas intensivt av rådjur. 1995 blev *brunven* och *rödven* rikliga på lämpliga lokaler, likaså *ängsfryle* och *borsttåg*. I kanterna av kärr ökade *gråstarr*, *stjärnstarr* och *hirsstarr*, troligen på grund av ökad näringstillförsel och mindre konkurrens. För hirsstarrens del finns liknande iakttagelser redovisade redan i A.G. Högboms år 1934 utkomna skrift "Om skogseldar förr och nu och deras roll i skogarnas utvecklingshistoria". I kärr med dålig avrinning och i sönderkörd mark blev *veketåg* helt dominerande.

Örter

Flera örter har tagit för sig av de nya utrymmena. Till dem hör *åkerspärgel*, *rödharv*, *blodrot*, *harklöver*, *kärrviol*, *skogsviol*, *amerikansk dunört*, *majveronika*, *teveronika*, *ärenpris*, *skogsstjärna*, *gråbinka*, *kanadabinka*, *skogs-noppa*, *sumpnoppa* och *bergkorsört*. Som synes mest ruderatbetonade och konkurrenssvaga växter som troligen kommer att minska kraftigt eller försvinna igen om några år.

Vissa arter har intresserat oss därför att de inte hör hemma i de magra skogsmiljöer som brann utan i odlingslandskap. På ungefär tusen kvadratmeter av Lenhovdafältet har vi funnit bl a *jordrök*, *blåsippa*, *stenbär*, *sammetsdaggåpa*, *vitklöver*, *skogsklöver*, *käringtand*, *gulvial*, *duvvicker*, *häckvicker*, *kråkvicker*, *sommarvicker*, *klotpyrola*, *blåsuga*, *blåklocka*, *vägtistel* och *kärrtistel*. De växer emellertid nära en gammal kolbotten och rester efter ett svedjeland. Troligen har de i likhet med *svedjenävan* som fanns på samma lokal 1992 och 1993 "sovit i sekler väntande på branden som skall väcka ur drömlös dvalas ro".

Kerstins studier på de mindre brandfälten, liksom Anettes och Ingvars i västra Småland, visar att många av det gamla odlingslandskapets växter kan överleva

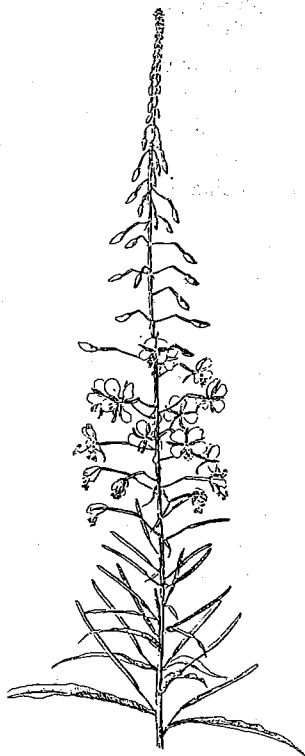
åtminstone en skogsgeneration. Kanske längre där än i ångar omgivna och konstgödslade åkrar eller intensivt betade gräsmarker. I öster är det som synes många ärtväxter, i de nu beskogade ljunghedarna i väster bl a *slättergubbe* och *ängsvädd*. Kerstin har gjort ett nytt fynd av *svedjenäva* i Uppvidinge.

Mjölke återkommer inte längre på brandfälten som den gjorde efter exempelvis den stora Oskarhamnsbranden 1983. Men den är inte utslagen och efter ett vårbesök i år förutsåg Anette en rik blomning. Den blev inte av utom i för viltet inhägnade rutor beroende på att rådjur betade av alla skotten vid markytan. 1995 fann vi fem obetade exemplar i en tuv-dunsmosse — och där var väl inte ens rådjuren vana att söka efter dem. Spridda skott av *hallon* men inga snår fanns på alla brandfälten 1996.

Risartade växter

Lingon och *blåbär* har inte varit helt borta ens på hårt brända ytor och började blomma innevarande år. Vi överraskades redan brandåren över att äldre ljunghäxplantor så sällan överlevde utan förnygrades från upplagrat frö. Fröplantorna började blomma 1995 och under 1996 har det funnits mattor med vackert blommande *ljung* på både morän och torvmark.

Dvärgbjörk, *skvattram* och *rosling* har haft svårt att återhämta sig på sina torraste växtplatser men där vattentillgången varit bättre har branden inneburit en förnygring med ny skottbildning. *Skvattram* blommade redan 1995 på Östrabyfältet.

Mjölke

Buskar och träd

En förändring av artsammansättningen har skett på alla brandfälten. Den består i att antalet lövträd ökat. Särskilt intressant är detta på Östrabyfältet i Uppvidinge, där tidigare inga andra lövträd än *björk* fanns. Nästan omedelbart efter branden uppträdde emellertid fröplantor av *asp*, *sälg*, *gråvide* och *bindvide*, vilka närmast fanns i odlings- och sjölandskap några kilometer därifrån. Anders Granström, SLU, gjorde hösten 1993 en plantinventering på Östrabyfältet och uppskattade i närheten av myrarna antalet asp- och *Salix*-plantor till 40 000 resp 140 000 exemplar. Vi hoppas han får tillfälle att följa upp denna undersökning och studera överlevnaden.

Fuktiga till friska marktyper har nu ett tätt uppslag av *björk*. På flera brandfält kan det troligen utveckla sig till riktiga lövbrännor. Björken kommer även i tuv-dunsmossarna men om den där blir till mer än snårskog är osäkert.

Tallen föryngrar sig mycket bra på ren mineraljord med gles skärm av fröträd. I regel klarar den sig hyggligt även på måttligt bränd mark och får inte bara konkurrens utan även visst skydd av *krustäteln*.

Där den brända skogen står kvar och de döda träden utövar skuggverkan kommer *granen* bäst. Den vackraste granföryngringen uppträder på myrholmar med bränd skog på Östrabyfältet. Även i tall- och björkföryngringarna kommer många granplantor.

Så långt vi kan bedöma kommer den naturliga föryngringen genom frösådd att bli tillfredsställande utom i de fuktiga och frostlänta sänkor, där *krustätel* och i västra delen av länet *blåtätel* tagit över. I sydvästra Småland planterades som nämnts sådana områden genast. Längre mot öster borde de små luckor som gräsen orsakat kunna tolereras, i varje fall om de inte vidgas genom rådjurs-betning.

Anette Andersson; Lantbruksenheten, Länsstyrelsen; 351 86 Växjö

Ingvar Christoffersson; Göträdsgatan 8; 341 39 Ljunghy

Kerstin Petersson; Masugnsvägen 17; 360 42 Braås

Efterlysning av blomsterdikter

I Parnassia 1995:2 efterlyste jag blomsterdikter. Jag har fått ett (1) gensvar från Nadja Niordson, Karlskrona, men det duger varje år "i väntan på vårens hokus-pokus". Författare är den danske bruk-författaren och forskaren Piet Hein.

Man talar om naturens spil.
Men gaar det mon naturligt til?
At muldjord blir til gule krokus
— det er det rene Hokus Pokus

Ingvar Christoffersson; Göträdsgatan 8; 341 39 Ljunghy

Svar på Botaniska gåtor från Småland: 1. Trädet 2. Hasselnöten 3. Humlegården 4. Nyponet 5. Kålhuvudet 6. Ljungen 7. Löken

Blommor i överflöd

BIRGER LINDGREN

Skrivaren gick en gång i flödande sol och värme över en grässlätt i Sarek. Luften var mättad av kryddoft. En matta av *fjällviol* slösade sin doft och färg över en bit av nationalparkens vidder. Vackert var det och sällsamt. Ännu sitter upplevelsen kvar i blomsterminnet.

Så i somras hundratals *grönvita nattviol*er på en våtmark i Sävsjö. Det var en syn- och doftsensation i solnedgången på Kringlan, en liten ö i ån i Komstad.

Samma sommar exploderade *Kung Karls spira* i en överdådig blomning. Prosten Fridén i Trollhättan räknade varje år alla stänglar i sina kära spira-lokalerna i Västergötland. Han följde växtens utveckling åren igenom. Här i Brunnsekärren hade nog hans räkneuppgift blivit för svår. Uppskattningsvis var det ca tretusen stänglar som blommade. Undrar om det i Sveriges land någonsin på en enda lokal funnits en sådan mängd av ståtliga spiror. Blomningen var en fin belöning för mycket arbete i reservatet.

Varför blir det ibland så, att en växt slår till med en otrolig blomning? Är det en viss periodicitet liksom solfläckar eller något annat fördolt som styr? Mera troligt är det väl, att om alla betingelser vid ett visst tillfälle råkar vara de gynnsammaste för en viss växt, så styr de alla mot växtens optimala utveckling. Slump och tillfälligheter alltså.

Vad var det då för sammanfallande goda tillfälligheter, som gav hundratals nattviolerna på Kringlan i somras? Vet inte, men kanske den sedan ett par tre årtionden återupptagna årliga slåttern av den våtmark, där nattviolen alltid men sparsamt (så vitt vi vet) förekommit, har bidragit till växtens trivsel. Orkidéns minimala frön bör ha fått lite större möjligheter att nå bra jord och därmed någon lämplig svamp för sin fortsatta utveckling. Så, efter de många år ett nattviolfrö behöver för att ge en blombar planta, slår det ibland till. Får se vad kommande somrar ger av blommande nattviolerna. Håller "slättereffekten" i sig? Vi brukar också, så gott det nu går, spara fröstänglarna vid slåttern.

Fjällviolens rika blomning kan ju inte på något sätt vara påverkad av någon mänsklig verksamhet. Kanske blomningen var helt normal. Maskrosens jätteblomning kommer ju årligen.

Så något om "lusörten", som Kung Karls spira kallas. Varför slösade den så med sina resurser? Under många år har den skötts väl. Kring plantorna har skuggande gräs och starr hållits undan. Insådd av frön har gjorts på många ställen. Underligt nog hjälper det på en del ställen ej ens med tusentals frön; inte en enda groddplanta vill komma fram. På andra ställen går det bättre. Kommer en grodd

Kung Karls spira

fram, måste den passas mot gräsöverväxt eller torka, annars dör den. Trädbeståndet, *glasbjörk*, har glesats ut kraftigt. Gammal förna har också tidigt på våren rensats bort mer än vanligt. Slutligen har det område, som har flest spiror, gärdats in med ett högt staket, för si, rådjur, som vi välsignats med allt för många, älskar spirans mjälla blomställningar. (Vi tackar länsstyrelsen för ekonomisk hjälp med staketet.) Varje försommar såg vi, hur de skönögda odjuren gick från planta till planta och betade av alla blomställningar. Det var deprimerande att skåda och lusten att arbeta för växtens fortlevnad dalade. Men sommaren 1996 kom alla plantor till blomning. Mer än meterhöga stjälkar med bleka, gula lejongap fick chansen att visa sig. Utomordentligt vackert var det att se kärret i blom. Spiran vill ha rörligt vatten kring sina små parasiterande rötter. Det finns möjlighet att reglera vattentillförseln i kärret. Kärret är kalkfattigt, men pH stiger där vattnet stilla flyter fram, det har vi kontrollerat. Genomsilande vatten tycks kunna ersätta kalk.

Har nu ordat om extremt rikblommande växter. En växt, som grönskar i Brunnsekärren, synes sakna någon viktig komponent för att ge mer än bara grönska. Det är *kärrvialen*. Den har inte på flera år visat någon blomma.

Som alltid svårt att få allt.

Birger Lindgren; Björkängsgatan 64; 576 32 Sävsjö

Bokens och granens historia i sydligaste Sverige

LEIF BJÖRKMAN

Under det senaste årtusendet har sammansättningen av Sydsveriges skogar förändrats kraftigt. Dessa förändringar beror bl a på att två nya trädarter invandrat, nämligen boken och granen. Granen, som nådde Skandinavien från öster, vandrade in i norra Sverige för ca 5000 år sedan. Den har sedan vandrat söderut, vilket har medfört att barrskogar börjat breda ut sig i områden som tidigare dominerats av lövskog. Boken, som nått landet från söder, kom också att förändra lövskogarnas sammansättning när den vandrade in för ca 3500 år sedan. Allmänt spridd i de sydsvenska landskapen blev dock inte boken förrän nästan 2000 år senare, omkring 500 e Kr. Sin största areella utbredning nådde boken troligen redan under tidig medeltid. Under sen medeltid samt under 1700–1800-talen har boken blivit kraftigt tillbakaträngd genom människans verksamheter.

Bokskogarnas utnyttjande under historisk tid

Boken räknas till de bärande träden – den producerar ollon – och har därför i äldre tider hållits som ett av de värdefullaste trädslagen (tillsammans med *eken*). Lagstiftningen var tidigt mycket hård beträffande ollonskogarna, t ex lag-

stadgades återplanteringsskyldighet av bok och ek i skogsförordningarna under 1600-talet. Den svenska skogsförordningen av år 1664 påbjöd t ex att bok och ek inte fick fällas utan tillstånd från landshövdingeämbetet, varjämte återplanterings-skyldighet förelåg. I varje avverkat träds ställe skulle två nya planteras och skyddas till dess att de inte längre kunde skadas av betande kreatur.

Bokskogarna hade under lång tid stor betydelse för svinuppfödningen. Ollon var en viktig faktor i folkhushållningen, och skogens betydelse under medeltiden var till stor del avhängig dess förmåga att producera ollon. Landskapslagarna och deras detaljerade föreskrifter angående svin och deras förhållande till ollonskog vittnar bl a om detta. Under 1600–1700-talet erlades en särskild avgift till kronan – den s k ollongälden – för de svin som hölls i kronoskogarna för ollonbete. För att uppskatta ollontillgången och kontrollera om olovlig bok- eller ekavverkning förekommit gjordes ofta besiktningar av kronoskogarna. Under rika ollonår upprättades förteckningar över ollongälden och de ollonsvin som hölls i kronoskogarna. Detta har givit upphov till en stor mängd dokument som berör ollon-skog och ollonsvin. Av dessa dokument kan man få många upplysningar om var bokskogarna var belägna och hur de utnyttjades i äldre tider. Den som ägde ollonsskog kunde skaffa sig goda förtjänster genom att upplåta dem till de som hade brist på sådana. Det var framför allt staten och adeln som på detta sätt

Bok: utsprickande knopp; vårstadium med han- och honblommor; nyutvecklat blad

skaffade sig avsevärda inkomster. Värdet på ett bokbestånd bestämdes under långa tider av det antal svin som kunde livnära sig där under goda ollonår. Någon direkt skada på bokskogen gjorde troligen inte ollonbetet, utan snarare har det haft stor betydelse för bokskogarnas föryngring. Ollonmarkerna påminde troligen mest om lövängar, med ett mer eller mindre tätt trädsikt av större bocar.

Mot slutet av 1700-talet blev utnyttjandet av ollonskogarna friare, vilket snabbt ledde till att de började skövlas. Lagstiftningen om de bärande träden var dock aldrig speciellt rotfast hos allmogen. Redan under tidig medeltid var boken i stort sett undanträngd till utmarkerna. Inägorna hade knappast någon bok alls. I takt med att bokskogarnas utbredning inskränktes p g a skövlingar minskade också betydelsen av ollonbetet. På stora gods kunde bokskogarna däremot bli bevarade. Den kvarvarande bokskogen i sydvästra Skåne är därför ofta knuten till herrgårdar. Att så är fallet beror på att dessa skogar en gång utgjorde ollonskogar för svinuppfödning, eller att de användes som "djurparker" för jakt.

Många olika verksamheter, ofta i kombination med varandra, fick under 1700- och 1800-talen effekten att bokskogarnas utbredning började minska. Den omfattande svedjningen av utmarkerna påverkade t ex boken negativt. Sillfisket har också haft betydelse för bokens minskning eftersom man inom tunnbinderindustrin – genom s k stäverhuggning – till största delen använde bokträ för att göra silltunnor. Även verksamheter som trankokning, saltsjudning, pottaskebränning och skogsbete har medfört kraftigt minskande bokskogar. Ödeläggelsen av Sydsveriges bokskogar tycks ha varit som mest omfattande under 1700-talet.

Granen sentida invandrare till sydligaste Sverige

De allra första granarna nådde troligen de nordligaste delarna av Småland för omkring 2000 år sedan. På det Småländska höglandet började granen att uppträda omkring 800 e Kr. Granens spridning söderut över Småland har sedan skett under medeltid. Det var sannolikt först under 1700-talet som granen nådde ned till gränstrakterna mellan Småland, Skåne och Blekinge, men först långt senare som den verkligen blev ett dominerande träd i detta område.

Den äldsta kartan över Skåne där skogar finns markerade – Buhrmanns karta från 1684 – vittnar om skogarnas sammansättning under denna tid. Den vanligaste skogstypen är bokskogen, medan någon granskog över huvud taget inte finns markerad. Kartan visar att granen vid denna tidpunkt inte var beståndsbildande i Skåne. Från de flesta socknarna i norra Skåne, där granen i dag är vanlig, saknas uppgifter om gran på kartor och i lantmäterihandlingar från åren 1692–1749. I lantmäterihandlingarna från senare delen av 1700-talet förekommer här och där uppgifter om gran. Ung gran omnämns t ex från gården Ulfshult i Örkeneds socken 1747. Troligen har granen under senare delen av 1700-talet befunnit sig under spridning i norra Skåne, främst på bekostnad av bok-, ek- och tallskogarna. Vid början av 1800-talet hade granen i jämförelse med nutid en mycket inskränkt

utbredning i norra Skåne. Det är först under de senaste 200 åren som den utbredd sig till sitt nuvarande gränsområde.

Konkurrens mellan bok och gran

Både boken och granen kan betraktas som dominanta trädslag, dvs de är mycket konkurrenskraftiga gentemot andra arter. De viktigaste egenskaperna i konkurrensen med andra arter är att de kan uthärda kraftig beskuggning under andra träd, och att de själva ger kraftig beskuggning när de väl vuxit upp. Dessa egenskaper tillåter dem att under lång tid fortleva i undertryckt tillstånd. Dessutom förhindrar de mera ljuskrävande trädslag att växa upp under deras kronor. Detta medför att både boken och granen ofta blir dominerande trädslag i skogarna. En intressant situation uppstår när de möts i samma bestånd. Konkurrensen dem emellan blir intensiv eftersom deras egenskaper är mycket likartade. Boken och granen har mötts i ganska sen tid i sydligaste Sverige. Ett exempel på en lokal där de möts och konkurrerar med varandra är Siggaboda i sydligaste Småland (se mer om denna lokal nedan).

Vegetationens historia kan rekonstrueras

Vegetationens förändring över tiden kan studeras med hjälp av pollenanalys, dvs analys av fossilt pollen i lagerföljder från sjöar och mossar. Genom att också datera lagerföljden med ^{14}C -metoden kan man med stor detalj beskriva vegetationens sammansättning under olika tidsperioder. Pollenanalysen presenteras vanligen i ett s k pollendiagram, dvs ett diagram som visar frekvensen av olika pollenslag på olika nivåer i lagerföljden.

De pollenkorn som deponeras i en lagerföljd härstammar från den omgivande vegetationen inom ett visst avstånd från lokalen. Generellt gäller att de pollen som deponeras i lagerföljden i en stor sjö eller mosse avspeglar den omgivande vegetationen inom en radie av åtskilliga km – man säger därför att pollendiagrammet från en sådan lokal har regional karaktär. Däremot avspeglar lagerföljden från t ex ett litet kärr inne i en skog endast vegetationen inom en radie av högst 20 till 50 m. Huvuddelen av de deponerade pollenkornen har då inte transporterats någon längre sträcka – dvs pollendiagrammet har mycket lokal prägel. Vill man studera hur vegetationen förändrats i ett speciellt skogsbestånd skall man välja en liten torvmark inne i beståndet. Det pollendiagram som analysen resulterar i kan då direkt knytas an till det studerade skogsbeståndet.

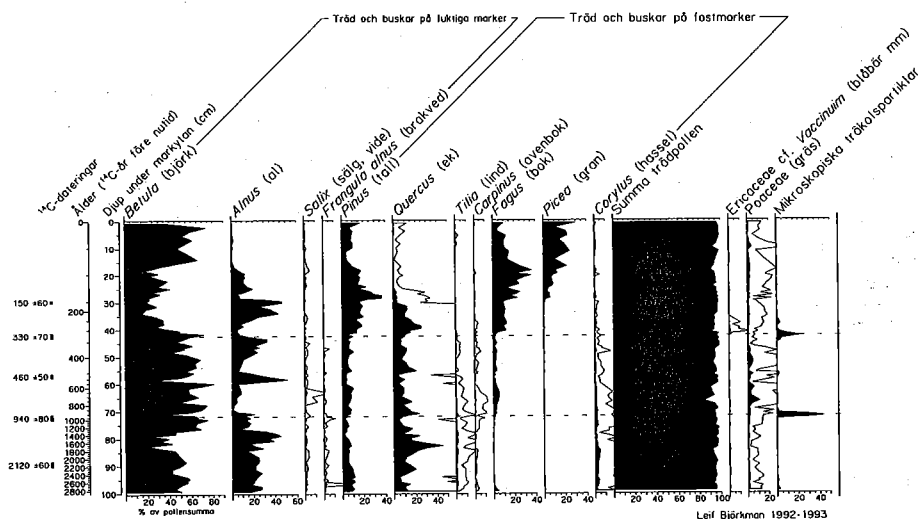
Siggaboda – ett exempel på bokens och granens invandring

Ett skogsbestånd som jag nyligen studerat med pollenanalys är Siggaboda (f d Stensjönäs domänreservat). Det ligger i sydligaste Småland, nära den punkt där gränserna mellan Småland, Skåne och Blekinge möts. Lokalen är intressant ur

flera aspekter: dels ligger den inom det område där bokens och granens utbredningsområden överlappar varandra, dels domineras den i dag av bok-granblandskog. Detta innebär att lokalen är speciellt intressant att studera då man vill beskriva bokens och granens invandringsförlopp och konkurrensen mellan dessa trädslag. Att lokalen dessutom hyser många hotade lavar och insekter, som helt saknas i omgivande skogsbestånd, gör studien också intressant ur naturvårdssynpunkt. Kan lokalens skogshistoria förklara förekomsten av dessa hotade arter? Det första intrycket man får av reservatets kärna när man besöker lokalen är att det har urskogsliknande karaktär.

Carl Fries beskrivning av Siggaboda i boken *Den svenska södern* från 1963 kan vidare tjäna som en beskrivning av reservatet: "Motsättningen, gränsläget i själva naturen kan stegras till spänning och strid. Så är det på en punkt som Siggaboda i allra sydligaste Varend. Inom ägorna till den gamla gränsgård, som tillhör Kronan, har domänverket avsatt ett märkligt reservat. Här är vilda skogen, och här hopar sig ofantliga flyttblock över varandra till kummel och kamrar i skuggan av väldiga träd. Det är gran och bok som kämpar om herraväldet – en tyst, seg gränsstrid mellan norden och södern i vår natur, mellan de hundramila skogarna av gran och tall, det nordeuropeiska barrskogsområdet, och lövskogen, sådan den frodas eller en gång frodades över Skånes slätter, Själlands kullar, Mellaneuropas vilda flackland".

Jag skall nu försöka sammanfatta Siggabodas skogshistoria så som den avspeglas av den analyserade lagerföljden från en liten torvmark belägen i reservatets kärna (se också pollendiagrammet på nästa sida som täcker ungefär de senaste 2800 åren). Under den första perioden (2800–950 år före nutid) rådde det relativt stabila förhållanden i skogen. Fastmarkerna dominerades i huvudsak av *ek* och *lind*. I skogen förekom det underordnat också en del *hassel*. På och vid den analyserade torvmarken dominerade *björk* och *al*. Vid ett tillfälle för ca 950 år sedan brann det i skogen. Efter denna brand etablerade sig boken för första gången i området, men den kom ännu inte att dominera skogen. Under den följande perioden (950–350 år före nutid) var eken och boken de vanligaste träden i skogen. Under denna tid minskade också linden och hasseln märkbart. För ungefär 350 år sedan inträffade det ytterligare en brand, och efter denna blev boken en dominerande art i skogsbeståndet. Under den följande perioden (350–200 år före nutid) ökade boken i betydelse och nådde en topp för ca 200 år sedan. Vid denna tidpunkt har troligen de sista ekarna försvunnit från området (borthuggna?) samtidigt som granen vandrade in och etablerade sig. Granen fick snabbt en dominerande ställning i skogen. Det är slående att bokens första etablering på lokalen, för ca 950 år sedan, skedde i samband med en brand. Även fasen då boken får en dominerande ställning i skogen sammanfaller med en brand. Bokens föröngning gynnas normalt av markstörningar och det är därför fullt möjligt att bränderna var den form av störning som fick boken att etableras och så småningom bli dominerande i beståndet. Orsakerna till bränderna är inte kända utan de kan vara natur-

Pollendiagram från den analyserade lagerföljden i Siggaboda. Diagrammet är lokalt betonat och avspeglar vegetationens sammansättning inom 50–100 m radie från provpunkten. Den analyserade delen av lagerföljden (100 cm) består av vitmosstorv och omfattar tidsmässigt ca 2800 år. Endast frekventare pollentyper har medtagits i detta diagram. Dessutom redovisas summakurvorna för träd- och örtpollen. Kurvan för mikroskopiska trädskolspartiklar visar när det brunnit i det lokala beståndet. De två streckade horisontella linjerna utmärker de två brandfaserna. Längst till vänster visas de ^{14}C -daterade nivåerna. De uttrycks som ^{14}C -år före nutid. Den finare kurvan på några av pollenkurvorna, t ex för Salix och brakved, utgör en tio gångers förstoring av pollenfrekvensen för att den skall bli läsbar i denna avbildnings-skala.

liga så väl som orsakade av människan. Under senare perioder, speciellt då svedjebruket var som intensivast, hände det inte sällan att bränder spreds till omkringliggande bestånd trots att man aktivt försökte begränsa svedjebrändernas storlek.

Den nuvarande skogstypen i Siggaboda med en blandning av bok och gran har egentligen en ganska kort historia. Ett urskogsliknande utseende behöver därför inte automatiskt innebära att beståndet har en lång och obruten historia. Vad som däremot gör Siggaboda så intressant är den mycket långa skogliga kontinuiteten, pollenanalysen visar att lokalen varit skogstäckt under åtminstone 2800 år. Den långa skogliga kontinuiteten innebär däremot inte att det rådit stabila förhållanden under hela denna period. Pollenanalysen visar t ex att det förekommit åtminstone två bränder och att trädslagssammansättningen förändrats kraftigt, framför allt när boken och granen etablerades i området. Den nuvarande skogstypen har faktiskt ett träd- och buskskikt som har mindre diversitet än det som fanns i området för

ca 1000 år sedan innan boken etablerades. Att den nuvarande lavfloran och insektsfaunan i reservatet är så rik och står i stark kontrast till den i de omgivande skogarna är sannolikt en funktion av beståndets historia, framför allt av den långa skogliga kontinuiteten, men förekomsten av gamla träd och död ved spelar säkerligen också in.

Framtidsutsikter för sydsvensk skog

Om vegetationshistorien lär oss något så är det att vegetationen ständigt förändras, och att detta sker genom ett samspel mellan olika faktorer. Dessutom bör man inte utelämna människan i resonemanget, eftersom hon sannolikt spelat stor roll för förändringarna under senare tidsperioder. Att sia om framtiden har alltid visat sig svårt. Det enda man med säkerhet kan säga är att vegetationen kommer att förändras; frågan är bara hur?

I kampen mellan boken och granen utgår granen ofta som segrare, men granens framgång beror ofta mera på människans hjälp än på att den skulle vara överlägsen boken i konkurrensen om skogsherraväldet. Det skogsbruk som bedrivits i Sverige under 1900-talet har heller inte varit speciellt gynnsamt för boken. Plantering av gran på gammal jordbruksmark och omvandling av lövskog till barrskog har också bidragit till att boken trängts tillbaka. Synen på skogsbruket håller i dag också på att förändras. Krav på större naturvårdshänsyn har väckts, och detta kommer att medföra att skogsbruket måste bedrivas på ett mera naturanpassat sätt än tidigare. Detta kommer säkerligen att på sikt gynna boken.

Ett problem som diskuterats flitigt under senare tid är den s k växthuseffekten. De milda vintrarna under senare tid har av många tagits som ett första tecken på att klimatet är på väg att bli varmare. Om växthuseffekten verkligen medför att klimatet blir varmare under de närmaste hundra åren kommer detta otvetydigt också att medföra förändringar av vegetationen. Boken kommer troligen att gynnas av ett varmare klimat, medan granen sannolikt kommer att missgynnas kraftigt. På sikt, dvs inom 75–100 år, kan detta medföra att granen helt försvinner som självreproducerande träd från sydligaste Sverige (granodling kan fortfarande vara möjlig – jämför med situationen på de Brittiska öarna där gran odlas långt utanför sin naturliga utbredningsgräns), och att bok- och ädellövskogen blir den dominerande vegetationstypen, kanske ända upp till Mälardalen.

Litteraturlista och några utvalda lästips

- Björkman, L. 1996: The Late Holocene history of beech *Fagus sylvatica* and Norway spruce *Picea abies* at stand-scale in southern Sweden. *LUNDQUA Thesis* 39, 1–44.
- Björkman, L. & Bradshaw, R. 1996: The immigration of *Fagus sylvatica* L. and *Picea abies* (L.) Karst. into a natural forest stand in southern Sweden during the last 2000 years. *Journal of Biogeography* 23, 235–244.
- Brunet, J. 1995: Sveriges bokskogar har gamla rötter. *Svensk Botanisk Tidskrift* 89, 1–10.
- Glimberg, C.-F. 1963: Boken och granen i Glimåkra förr och nu. *Skånes Natur* 50, 147–153.

- Hallberg, T. J. 1983: Skånes första granar. *Osby Hembygdsförening Årsbok* 24, 7–12.
- Hemberg, E. 1918: Bokens (*Fagus silvatica* L.) invandring till Skandinavien och dess spridningsbiologi. *Skogsvårdsföreningens Tidskrift* 16, 157–181.
- Hesselman, H. & Schotte, G. 1906: Granen vid sin sydvästgräns i Sverige. *Meddelanden från Statens Skogsförsöksanstalt* 3, 1–52.
- Huntley, B. 1988: Glacial and Holocene vegetation history: Europe. I: Huntley, B. & Webb III, T. (red): *Vegetation History*, 341–383. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.
- Huntley, B. & Birks, H. J. B. 1983: *An atlas of past and present pollen maps for Europe: 0–13000 years ago*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Kullman, L. 1995: New and firm evidence for Mid-Holocene appearance of *Picea abies* in the Scandes Mountains, Sweden. *Journal of Ecology* 83, 439–447.
- Lagerås, P. 1996: Vegetation and land-use in the Småland Uplands, southern Sweden, during the last 6000 years. *LUNDQUA Thesis* 36, 1–39.
- Larsson, L. J. 1980: Svedjebruket i Småland. *Kronobergsboken 1979–80*, 1–13.
- Lindquist, B. 1931: Den skandinaviska bokskogens biologi. *Svenska Skogsvårdsföreningens Tidskrift* 29, 179–532.
- Malmström, C. 1939: Hallands skogar under de senaste 300 åren. *Meddelanden från Statens Skogsförsöksanstalt* 31, 171–300.
- Moe, D. 1970: The post-glacial immigration of *Picea abies* into Fennoscandia. *Botaniska Notiser* 123, 61–66.
- Svenningsson, M. 1992: Bokens utbredning i Östbo och Västbo härad i Småland under de senaste 300 åren. *Svensk Botanisk Tidskrift* 86, 27–42.
- Sykes, M. T., Prentice, I. C. & Cramer, W. 1996: A bioclimatic model for the potential distributions of north European tree species under present and future climates. *Journal of Biogeography* 23, 203–233.
- Tallantire, P. A. 1972: The regional spread of spruce (*Picea abies* (L.) Karst.) within Fennoscandia: a reassessment. *Norwegian Journal of Botany* 19, 1–16.
- Weimarck, G. 1953: Studier över landskapets förändring inom Lönsboda, Örkeneds socken, nordöstra Skåne. *Lunds Universitets Årsskrift, N. F., Avd. 2, Bd 48, Nr 10*, 1–139.
- Wibeck, E. 1909: Bokskogen inom Östbo och Västbo härad af Småland. *Meddelanden från Statens Skogsförsöksanstalt* 6, 125–240.
- Åhman, S. 1983: Pottaskebränning i Sverige och Danmark under 1600-talet. Om en bortglömd skogsprodukt och internationell handelsvara. *Acta Wexionensia, Serie 1, History & Geography* 2, 1–196.

Leif Björkman; Paleoekologiska laboratoriet, Tornavägen 13; 223 63 Lund

Parnassia 1997

Med detta nummer av vår tidskrift följer dels ett inbetalningskort för 1997 (till dem som inte redan betalt), dels en anmälningsblankett för årsmötet och årsmötesexkursionen.

Skicka helst de båda beloppen på olika inbetalningskort så underlättas bokföringen!

Glöm inte skriva på eget namn och postgiro på inbetalningskortet!

Föreningen Smålands Flora

Program för 1997

Sön 8/6	Botanisk vandring i äldre odlingslandskap. Samling: Vid Sävsjö by, P-plats 9.00. Vägbeskrivning: mellan Lenhovda och Älghult, sväng av mot Hökhult sedan ligger P-platsen ca 800 m in. Förutom Sävsjö by besöker vi Skäraskogs och Våraskruvs naturreservat. Tag med matsäck. Beräknas avsluta runt 15.00. Ledare: Kerstin Petersson. 0474 – 305 16
Fre 4 – lör 5/7	Årsmöte samt exkursion till Örö i Misterhults skärgård. Läs Åke Rühlings artikel sid. 8 liksom J. Edmarks avhandling om en botanisk utflykt till Örö sid. 9ff! Övrig information finns på anmälningblanketten som bifogas detta numret av Parnassia.
Sön 27/7	Norra Kvills nationalpark. Samling: Vimmerby järnvägsstation (resecentrum) 9.30. Vi besöker även Örsåsa, där 10 000-tals fältgentianor blommade 1996. Andra arter som vi kanske kommer att få se är skogssvingel och brinklosta. Tag med matsäck. Beräknas avsluta runt 15.00. Ledare: Sören Mjösberg. 0492 – 130 45.
Lör 9/8	Botanisk utflykt i Södra Vätterbygden. Samling: Rogberga kyrka 9.00. Vi besöker bland annat Landsjön, Rävlinge, Svarttorp kyrka mm. Några trevliga växter som vi kanske kommer att få se är klöversnärja, ärtvicker, strimgröe, brunnäva och hjuldaggekåpa. Tag med matsäck. Beräknas avsluta runt 15.00. Ledare: Ragnar Lerneradahl och Lennart Persson. 036 – 910 47 eller 036 – 12 62 50.
Prel.	Mosskurs i Ljungby-trakten.
Lör 13 – sön 14/9	Ledare: Henrik Weibull, Krister Wahlström och Agne Johansson. Intresseanmälan före den 15/8 till Krister Wahlström. 0372 – 142 76.

Växteckningarna i detta nummer av Parnassia är tagna ur Olaf Hagerup, Vagn Petersson, Botanisk atlas, 1956–60 + Johannes Lid, Norsk og svensk flora, 1974.

Innehållsförteckning

- 1 *I. Christoffersson*: Curt Mossberg till minne
- 2 *M. Edqvist*: Fyndhörnan
- 6 *K. Wahlström*: Lite om dyttågen i sydvästra Småland
- 8 *Å. Rühling*: Örö i Misterhults skärgård
- 9 *J. Edmark*: En botanisk utflykt från Ramnebo i Misterhult sn. till Örö i samma sn.
- 12 *A. Andersson, I. Christoffersson, K. Petersson*: Skogsbränderna i Småland 1992 – 1993
- 16 *B. Lindgren*: Blommor i överflöd
- 17 *L. Björkman*: Bokens och granens historia i sydligaste Sverige